

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ НА УРОКАХ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Галина СТЕЦЬ

кандидат педагогічних наук, доцент

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич

ORCID: 0000-0002-2421-0091

stetshalyna@ukr.net

Світлана КИШАКЕВИЧ

кандидат педагогічних наук, доцент

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

вул. Івана Франка, 24, м. Дрогобич

ORCID: 0000-0003-46964764

duvo_svit@ukr.net

Стаття присвячена одній з актуальних проблем сучасної музичної педагогіки – формуванню пізнавальної активності. Її мета полягає в теоретичному обґрунтуванні методики формування пізнавальної активності молодших школярів на уроках музичного мистецтва, зокрема висвітленні сутності поняття «пізнавальна активність», визначенні показників її сформованості, виокремленні найбільш дієвих її методів та вирішенні шляхів розв’язання такої проблеми. На основі аналізу наукових джерел здійснено узагальнення поняття «пізнавальна активність», яке трактується як вища властивість, головна умова розвитку та самовдосконалення особистості, здатної проявляти творчий підхід у вирішенні поставлених завдань у процесі навчальної музичної діяльності.

У статті наголошується на великому потенціалі музичної освіти, яка є одним із важливих чинників глобалізаційних процесів, що характерні для сучасного динамічного суспільства. Акцентується увага на важливості розробок та впровадження інноваційних методик активного навчання, спрямованих на творчий розвиток та формування освіченої, різносторонньо обдарованої та компетентної особистості.

На основі аналізу наукової літератури обґрунтовується методика формування пізнавальної активності школярів, яка полягала у визначенні показників її сформованості, що засвідчило динамічність знань – перехід від відтворення отриманої інформації до творчості, поєднання різних характеристик якості знань, а також теоретичної та практичної діяльності. Зазначається також, що методика

формування пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку полягає у виокремленні найбільш дієвих методів та шляхів її організації, які сприяють зацікавленню дітей до музичного мистецтва, зокрема заохоченню учнів до самостійного пошуку інформації та розвитку їхньої інтелектуальної діяльності.

Доведено, що методика формування пізнавальної активності молодших школярів, окрім застосування музично-дидактичних ігор, передбачає виконання інших типів нестандартних завдань на уроці музичного мистецтва, а також проведення нестандартних уроків, організація яких уможлиблює урізноманітнення навчально-виховного процесу, передбачає заохочення учнів до самостійного пошуку інформації, формує цілеспрямованість у розв'язанні різного роду завдань.

***Ключові слова:** методика формування пізнавальної активності учнів, молодший шкільний вік, педагогічні методи, пізнавальна активність, показники сформованості пізнавальної активності, урок музичного мистецтва, шляхи формування пізнавальної активності учнів.*

METHODS OF COGNITIVE ACTIVITY FORMING OF PRIVATE SCHOOL STUDENTS IN MUSIC LESSONS

Halyna STETS

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24 Ivan Franko str., Drohobych

ORCID: 0000-0002-2421-0091

stetshalyna@ukr.net

Svitlana KYSHAKEVYCH

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University

24 Ivan Franko str., Drohobych

ORCID: 0000-0003-46964764

duvo_svit@ukr.net

The article is devoted to one of the urgent problems of modern music pedagogy – the formation of cognitive activity. Its purpose is to theoretically substantiate the method of forming the cognitive activity of younger schoolchildren in music lessons, in particular, to highlight the essence of the concept of “cognitive activity”, to determine the indicators of its formation, to single out its most effective methods and to solve the ways of solving this problem. Based on the review of scholarly materials, an encompassing understanding of “cognitive activity” has been developed. This concept is seen as a superior characteristic and a key factor in the growth and self-enhancement of a person who can demonstrate inventive problem-solving during educational music activities.

The article emphasizes the great potential of music education, which is one of the important factors of globalization processes characteristic of modern dynamic society. Emphasis is placed on the importance of developing and implementing innovative methods of active learning aimed at creative development and formation of an educated, multifaceted and competent personality.

After analyzing scientific texts, a method to foster cognitive activity in schoolchildren has been justified. This involved identifying markers of its development, which demonstrate the evolution of knowledge from mere replication of acquired information to creative application. It also includes integrating diverse attributes of knowledge quality, along with both theoretical and practical endeavors. It is also noted that the method of forming the cognitive activity of primary school students consists in identifying the most effective methods and ways of its organization, which contribute to children's interest in musical art, in particular, encouraging students to independently search for information and develop their intellectual activity.

The approach to developing cognitive activity in younger students, beyond employing musical and didactic games, includes executing various unconventional tasks in music lessons and organizing unique lesson formats. This strategy diversifies the educational process, fosters independent information-seeking among students, and cultivates a goal-oriented mindset for tackling different types of challenges.

Key words: *method of formation of students' cognitive activity, junior school age, pedagogical methods, cognitive activity, indicators of the formation of cognitive activity, music lesson, ways of forming students' cognitive activity.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення музична освіта є одним з важливих чинників глобалізаційних процесів, що характерні для сучасного динамічного суспільства. Модернізація, яка відбувається в цій сфері, вимагає систематичного покращення її якості, оновлення та урізноманітнення змісту, а також є одним з найголовніших факторів інтеграції інноваційних технологій, що зумовлюють розробку інноваційних методик активного навчання, спрямованих на творчий розвиток та формування освіченої, різносторонньо обдарованої та компетентної особистості.

Одним з важливих складників моральної культури та основою особистісного зростання є пізнавальна активність, яка проявляється найбільш виразно у молодшому шкільному віці. Саме у початковій школі відбувається формування та розвиток пізнавальних якостей особистості, розкриття її творчої індивідуальності, закладення підвалин її світогляду, що в майбутньому сприятиме успішній самореалізації у будь-якій сфері.

Урок музичного мистецтва є тією сприятливою формою організації навчального процесу, яка наповнена значними резервами для формування пізнавальної активності молодших школярів. Адже музична діяльність сприяє активному пізнанню навколишнього світу, стимулюванню прагнення учнів до самоосвіти, самоорганізації та постійного самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поняття пізнавальної активності молодших школярів досліджувалось у працях Ю. Дворника [1], І. Дубровіної [2], Р. Ігнатової [3], К. Карпенко [4], Н. Мирончук [4], Л. Сапунової, Т. Форостюк та інших.

Різні аспекти розкриття питання розвитку пізнавальної активності школярів на уроках музичного мистецтва висвітлені у наукових доробках С. Горбенка, О. Лобової, Л. Масол, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Олексюк, Г. Падалки, Л. Хлебникової, В. Шульгіної, О. Щолокової та інших.

Проблемі формування пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку на уроках музичного мистецтва присвячені публікації Н. Бойко, М. Бойченко [6], Т. Борисової [7], С. Горбенка [5], Б. Жорняк, Д. Завгороднього [6], П. Рибалки [6], Є. Федосенко [8], Г. Чжуан [9], І. Чистякової [6] та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема формування пізнавальної активності молодших школярів на уроках музичного мистецтва не втрачає актуальності, проте є не досить розкритою та вимагає більш ґрунтовного вивчення, незважаючи на вагомі результати досліджень у цій сфері, що тільки доводить її значущість. У цьому контексті виникає потреба аналізу концептуальних засад, теоретичних та практичних аспектів, що насамперед сприятиме покращенню якості музичної освіти та музично-педагогічної практики загалом.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні методики формування пізнавальної активності молодших школярів на уроках музичного мистецтва, зокрема висвітленні сутності поняття «пізнавальна активність», визначенні показників її сформованості, виокремленні найбільш дієвих її методів та шляхів задля систематизації наукових підходів та подальшого ґрунтовного осмислення зазначеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Пізнавальна активність учнів на уроці музичного мистецтва є одним з найголовніших факторів навчання у початковій школі, оскільки сприяє зацікавленню таким видом діяльності, прояву оптимістичних відчуттів і, відповідно, позитивних емоцій для повноцінного та гармонійного розвитку особистості. У контексті зазначеної проблеми необхідно з'ясувати сутність згаданого поняття. Так, провідним фактором пізнавальної діяльності, основною умовою розвитку та самовдосконалення особистості пізнавальну активність трактує у своїх дослідженнях І. Дубровіна [2]. Авторка наголошує на тому, що таке визначення можна охарактеризувати як вищу властивість, притаманну особистості, яка полягає у її здатності до критичного мислення, в оволодінні різноманітними способами та прийомами пізнавальної діяльності, в прагненні до самостійного та ефективного засвоєння отриманої інформації тощо [2].

Пізнавальна активність є одним з основних показників якості підготовки молодших школярів, а ефективність її формування залежатиме від забезпечення відповідних умов організації відповідної пізнавальної діяльності. Такої думки дотримується Р. Ігнатова, яка стверджує, що формування та розвиток пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку є тим актуальним явищем, яке

сприяє активізації навчально-виховного процесу у школі [3]. Дослідницею було обґрунтовано методика формування пізнавальної активності школярів, яка полягала у визначенні показників її сформованості:

- *Активізація розумової (мислительної) активності учнів, яка проявлялася у:*
 - різноманітних запитаннях школярів, що є свідченням орієнтації в знаннях, прагненням до більш проникливого пізнання сутності проблеми, що вивчається;
 - самотійному бажанні аналізувати проблему, доповнювати та корегувати відповіді однокласників;
 - сконцентрованості мимовільної уваги;
 - характері процесу навчальної діяльності (бажання вчитися чи байдужість, самотійне виконання завдання чи іншим способом, особисте відношення до власної діяльності, а також рівень результату виконаного завдання).
- *Емоційність проявлялася у:*
 - словесних реакціях, які виникали внаслідок взаємних міркувань з однокласниками на появу чогось нового та невідомого;
 - діях, що виникали після обговорення (тиша як ознака певної схвильованості, задоволення від взаємоспілкування);
 - відповідності реакцій школярів на ситуацію, що виникає на уроці: сміх на певні гумористичні моменти, вираз обличчя, що відтворює радість, сум тощо [3].

У межах розгляду проблеми методики формування пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку вважаємо доцільним зосередження уваги на методах, що є найефективнішими у разі застосування на уроках музичного мистецтва. На основі аналізу наукових джерел [6] виокремимо деякі, що, на нашу думку, є найбільш дієвими:

- *метод пояснювально-спонукального характеру* полягає у діалогічності спілкування, передбачає позитивний підхід до роз'яснення музичного матеріалу;
- *методи систематизації та поширення музичного матеріалу* – створення електронних ресурсів, на яких зосереджені основні музичні зразки для вивчення;
- *методи комплексного скерування на формування пізнавальної активності та розвиток загальних музичних уявлень у процесі музичних занять* передбачають застосування певних рухів під музичний супровід, розв'язання завдань в ігровій формі тощо;
- *практичні методи* – за допомогою сольного, ансамблевого чи хорового виконання, гри на різноманітних дитячих інструментах сприяють ефективнішому засвоєнню музичного матеріалу та формуванню позитивних емоцій від розучуваних творів музичного мистецтва;
- *метод проблемного викладення* – з огляду на вікові особливості молодших школярів, полягає у постановці проблеми педагогом та одночасній демонстрації ним способів та логіки розв'язання, що сприяє активізації пізнавальної діяльності учнів;
- *спеціальні методи* – на основі порівняння та контрастних зіставлень музичних творів сприяють підвищенню інтересу до музичного мистецтва, виникненню

нових вражень та відчуттів; застосовуючи метод моделювання мистецько-творчого процесу створюються умови для вияву самостійності учня, розвитку його творчої індивідуальності; у разі застосування методу ритмопластики ефективніше відбувається процес запам'ятовування музичних творів з використанням рухів тіла та інше [6].

Засвоєння молодшими школярами відповідних знань, умінь та навичок відбувається саме внаслідок пізнавальної діяльності, а для цього в учнів повинні бути сформовані пізнавальні інтереси для ознайомлення та опанування музичного мистецтва, адже саме пізнавальна активність постає як важлива передумова та результат формування і розвитку того, хто здобуває знання. У цьому контексті цікавою є думка С. Горбенка [5], яка стосується визначення шляхів формування пізнавальної активності учнів на уроках музичного мистецтва у сучасній школі:

- взаємозв'язок змісту поданого музичного матеріалу з відповідним методичним забезпеченням на уроці;
- застосування на уроці музичного мистецтва проблемних та інтерактивних методів і форм навчання;
- використання різних видів самостійної музично-розвивальної діяльності молодших школярів [5].

Методика формування пізнавальної активності молодших школярів передбачає застосування музично-дидактичних ігор на уроці музичного мистецтва, оскільки саме гра органічно поєднується з віковими особливостями дитячої діяльності, сприяє розвитку емоційно-почуттєвої сфери, зацікавленості до самостійних дій із застосуванням уже здобутих знань у процесі музичних занять. Підвищенню інтересу дітей до музичного мистецтва, окрім музично-дидактичних ігор, сприятиме також застосування інших типів нестандартних завдань: різноманітні тематичні загадки, головоломки, музичні ребуси та кросворди та низка інших цікавих вправ для розвитку інтелектуальної діяльності, переходу від репродуктивних дій до творчих.

Варто зауважити, що, окрім використання різноманітних нестандартних завдань на уроці музичного мистецтва, активізації пізнавальної діяльності сприятимуть також проведення нестандартних уроків, де відбуватиметься процес успішного засвоєння навчального матеріалу в цікавій та доступній для дітей формі. Організація нестандартних уроків (заняття-концерти, творчі звіти, заняття-екскурсії, конкурси та змагання тощо) уможливило урізноманітнення навчально-виховного процесу, передбачає заохочення учнів до самостійного пошуку інформації, формує цілеспрямованість у розв'язанні різного роду завдань.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. Таким чином, на підставі аналізу наукових джерел поняття «пізнавальна активність» трактується як вища властивість, головна умова розвитку та самовдосконалення особистості, здатної проявляти творчий підхід у вирішенні поставлених завдань у процесі навчальної музичної діяльності.

Визначення показників сформованості пізнавальної активності молодших школярів засвідчило динамічність знань – перехід від відтворення отриманої

інформації до творчості, поєднання різних характеристик якості знань, а також теоретичної та практичної діяльності. Методика формування пізнавальної активності учнів молодшого шкільного віку полягає у виокремленні найбільш дієвих методів та шляхів її організації, які сприяють зацікавленню дітей до музичного мистецтва, зокрема заохоченню учнів до самостійного пошуку інформації та розвитку їхньої інтелектуальної діяльності.

Проведене дослідження не висвітлює повною мірою всіх аспектів зазначеної проблеми, тому вдосконалення педагогічних технологій, різноманітних форм та методів музичного навчання та оцінювання результатів становитиме перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дворник Ю.Ф. Формування творчої активності молодших школярів як психолого-педагогічна проблема. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2020. № 1. С. 9–16.

2. Дубровіна І.В. Пізнавальна активність як стан готовності учнів до пізнавальної діяльності. URL: <https://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/169> (дата звернення: 22.01.2024).

3. Ігнатова Р. Розвиток пізнавальної активності учнів як педагогічна проблема. URL: [file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/6283-12081-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/6283-12081-1-PB%20(2).pdf) (дата звернення: 22.01.2024).

4. Карпенко К., Мирончук Н.М. Формування у молодших школярів пізнавальної активності засобами гри. *Наукове мислення* : збірник статей учасників тридцять сьомої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього», м. Дніпро, 30 квітня – 15 травня 2020 р. Дніпро, 2020. С. 9–11.

5. Горбенко С.С. Основи методики музичної освіти: особистісний дискурс : навчально-методичний посібник. Київ : УДУ ім. М. Драгоманова, 2024. 206 с.

6. Чистякова І., Бойченко М., Рибалко П., Завгородній Д. Методичне забезпечення формування музично-пізнавальної компетентності молодших школярів під час співацького навчання. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2023. № 1(125). С. 385–396.

7. Борисова Т.В. Активізація пізнавальної діяльності молодших школярів на уроках мистецтва засобами гри. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2021. Вип. 30. С. 126–140.

8. Федосенко Є. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів засобами музично-дидактичних ігор. *Наука. Освіта. Молодь* : матеріали XIII Всеукр. наук. конф. студентів та молодих науковців. Умань, 2015. Ч. 2. С. 170–171.

9. Чжуан Г. Методика формування творчої активності учнів початкової школи в процесі навчально-музичної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2017. 229 с.

REFERENCES

1. Dvornyk, Yu.F. (2020). Formuvannia tvorchoi aktyvnosti molodshykh shkolariv yak psykholoho-pedahohichna problema [Formation of creative activity of younger schoolchildren as a psychological and pedagogical problem]. *Naukovi zapysky. Seriya «Psykholoho-pedahohichni nauky»*. № 1. Pp. 9–16 [in Ukrainian].
2. Dubrovina, I.V. Piznavalna aktyvnist yak stan hotovnosti uchniv do piznavalnoi diialnosti [Cognitive activity as a state of students' readiness for cognitive activity]. Retrieved from: <https://repository.kristti.com.ua/handle/eiraise/169> [in Ukrainian].
3. Ihnatova, R. Rozvytok piznavalnoi aktyvnosti uchniv yak pedahohichna problema [Development of students' cognitive activity as a pedagogical problem]. Retrieved from: [file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/6283-12081-1-PB%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/%D0%9F%D0%9A/Downloads/6283-12081-1-PB%20(2).pdf) [in Ukrainian].
4. Karpenko, K., Myronchuk, N.M. (2020). Formuvannia u molodshykh shkolariv piznavalnoi aktyvnosti zasobamy hry [Formation of cognitive activity in younger schoolchildren by means of games]. *Naukove myslennia : zbirnyk statei uchasnykiv trydtsiat somoi vseukrainskoi praktychno-piznavalnoi internet-konferentsii «Naukova dumka suchasnosti i maibutnoho»*. Dnipro. Pp. 9–11 [in Ukrainian].
5. Horbenko, S.S. (2024). Osnovy metodyky muzychnoi osvity: osobystisnyi dyskurs: navchalno-metodyichniy posibnyk [Basics of the methodology of music education: personal discourse: educational and methodological manual]. Kyiv: UDU im. M. Drahomanova, 206 s. [in Ukrainian].
6. Chystiakova, I., Boichenko, M., Rybalko, P., Zavorodnii, D. (2023). Metodychne zabezpechennia formuvannia muzychno-piznavalnoi kompetentnosti molodshykh shkolariv pid chas spivatskoho navchannia [Methodical support for the formation of musical-cognitive competence of younger schoolchildren during singing training]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*. № 1 (125). Pp. 385–396 [in Ukrainian].
7. Borysova, T.V. (2021). Aktyvizatsiia piznavalnoi diialnosti molodshykh shkolariv na urokakh mystetstva zasobamy hry [Activation of the cognitive activity of younger schoolchildren in art lessons by means of games]. *Pedahohichna osvita: teoriia i praktyka*. Vol. 30. Pp. 126–140 [in Ukrainian].
8. Fedosenko, Ye. (2015). Rozvytok piznavalnoi aktyvnosti molodshykh shkolariv zasobamy muzychno-dydaktychnykh ihor [Development of cognitive activity of younger schoolchildren by means of musical and didactic games]. *Nauka. Osvita. Molod: materialy XIII Vseukr. nauk. konf. studentiv ta molodykh naukovtsiv*. Uman, pp. 170–171 [in Ukrainian].
9. Chzhuan, H. (2017). Metodyka formuvannia tvorchoi aktyvnosti uchniv pochatkovoii shkoly v protsesi navchalno-muzychnoi diialnosti: dys. ... kand. nauk: 13.00.02 [The method of formation of creative activity of elementary school students in the process of educational and musical activities: diss. Ph.D. Ped. Sciences: 13.00.02]. Kyiv, 229 s. [in Ukrainian].